

STRESZCZENIE

Lingwistyczne wymiary jaźni w komunikacji międzyludzkiej

1. Struktura pracy

Niniejsza książka składa się z dwunastu rozdziałów traktujących o wielorakich wymiarach jaźni człowieka współokreślanych przez środowiskowe uwarunkowania interakcji językowych i komunikacyjnych, w których występuje, a mianowicie, (1) rozwój samoświadomości w pojawieniu się języka naturalnego, (2) mowa jako semiotyczna ekstensja jaźni człowieka, (3) egzystencjalne modele jaźni w rozważaniach nakierowanych na człowieka, (4) odkrywanie wielorakości sensów odczuwanej tożsamości jaźni (5) lingwistyczne właściwości jaźni człowieka w związkach ekologicznych, (6) interpretowanie językowej kreatywności jako kreatywnego użycia języka, (7) jaźń pragmatyczna w polach badawczych nauk ścisłych i egzegetycznych, (8) transakcyjna natura jaźni ludzkiej w spotkaniach grupowych, (9) odróżnienie terytorialnej wielojęzyczności od poliglotyzmu osobistego, (10) jaźń poliglotyczna w sferach semiotycznych języka i kultury, (11) dyskursywne stawanie się jaźni transcendentalnej, (12) kompetencja interkulturowa jako wstępny warunek bycia tolerancyjnym. Osobno dołączone są bibliografia prac omawianych i konsultowanych, indeks autorów z tekstu głównego i streszczenie w języku polskim. Jako taka książka promuje i integruje osiągnięcia w co najmniej sześciu obszarach, takich jak: I. Lingwistyczna teoria jaźni, II. Egzystencjalna i transcendentalna fenomenologia przytomności i świadomości człowieka, III. Lingwistyka człowieka z perspektywy nauk ścisłych, IV. Pragmatyka komunikacji jednostkowej i społecznej, V. Rola interakcji i transakcji w relacjach interpersonalnych i intersubiektywnych, oraz VI. Wpływ konstruktywizmu społecznego na rozwój kompetencji jednostkowej.

2. Treść poszczególnych rozdziałów

Rozdział Pierwszy omawia wybrane hipotezy dotyczące rozwoju mentalnych zdolności człowieka do tworzenia znaków głosowo-słuchowe dzięki sprawnościom fizjologicznym i psychologicznym. Eksponując doniosłość refleksywnej natury jaźni człowieka dla pojawienia się języka, traktuje mowę jako gatunkowo-specyficzny potencjał ludzkości. Autorka wychodzi z założenia, że język i inne systemy społecznych systemów symbolicznych, których ludzie używają do wzajemnego porozumiewania się, pojawił się dopiero wtedy, kiedy procesy fizyczne i fizjologiczne występujące w ucieleśnionym mózgu doprowadziły do powstania świadomości mentalnej.

W Rozdziale Drugim mowa jest rozpatrywana jako gatunkowo-specyficzna zdolność ludzkości, aby wytwarzać znaki dźwiękowe i komunikować się za pomocą tych znaków dzięki sprawnościom fizjologicznymi i psychologicznym. Przyjmuje się, że owa zdolność człowieka implikuje realizację funkcji znakowo-znaczeniowych poprzez wywoływanie związków skojarzeniowych między genetycznie wyspecjalizowanymi ośrodkami nerwowymi a organami fonacyjnymi ludzi. Przy tym eksponuje się fakt, że znaki fizyczne mowy są empirycznie obserwowalne w komunikacji interpersonalnej, ale, ponieważ odnoszą się do stanów umysłu jednostek ludzkich, są one rozumiane i interpretowane przez uczestników komunikacji i obserwatorów zewnętrznych ze względu na ich funkcje wskaźnikowe, sygnalizacyjnej i symboliczne.

Rozdział Trzeci skupia uwagę na wielorakich formach istnienia jednostek ludzkich w kategoriach jaźni, stawiając pytanie o możliwość ich teoretycznych opisów w odniesieniu do inherentnych i relacyjnych właściwości kształtowanych przez ich uwarunkowania indywidualne, społeczne i kulturowe. Biorąc pod uwagę, że stany mentalne i procesy doświadczenia oraz działania owych jednostek są niedostępne obserwacji zewnętrznej, o ile nie znajdują form wyrażania w zachowaniu komunikacyjnym, eksponuje się stwierdzenie, że takie fakty mentalne jak postrzeganie samego siebie, samoświadomość, samorealizacja, aprobata samego siebie lub rozumienie siebie, poczucie własnej wartości, które są doświadczone z perspektywy pierwszej osoby i poznawane poprzez intro-

spekcję, czyli refleksję nad samym sobą, mogą być wyjaśniane w terminach rozumowania logicznego poprzez implikacje warunkowe.

Rozdział Czwarty przedstawia argumenty, że tożsamość jednostek ludzkich może być odkrywana poprzez badania komunikacji interpersonalnej w terminach relacji psychologicznych, które łączą je ze światami życia otaczającego poprzez wynajdywania sposobów ich wyrażenia w wytwarzanych przez nich znakach językowych i niejęzykowych. Przedmiotem badań są tu semiotyczne formy przejawiania się indywidualnych jaźni świadomych swojej odrębności pośród innych, lecz wyróżniających się głównie poprzez te wspólne właściwości, które charakteryzują je jako członków grup społecznych, kulturowych i etnicznych.

Przedmiotem Rozdziału Piątego z kolei są te właściwości języka które jednoczą jednostki komunikujące się w ich uwarunkowaniach naturalnych i społeczno-kulturowych w społeczności interpersonalne i intersubiektywne oparte na realizacji wspólnych zadań badawczych. Podkreślając, że podstawową funkcją języka jest ustanowienie homogenicznych społeczności tych uczestników komunikacji, którzy znają znaczenie jego jednostek tekstowych (wyrażeń czy stwierdzeń) i tych, którzy wytwarzają i interpretują owe jednostki jako znaczące, postuluje się rozpatrywanie języka jako własności relacyjnej jaźni jednostkowych i społecznych, którą można wyprowadzić, po pierwsze, z obserwowanych interakcji komunikacyjnych dochodzących do skutku i, po drugie, z wnioskowanych relacji między zachowaniem językowym, jako sprzężeniem zwrotnym, a porozumieniem możliwym do osiągnięcia.

Rozdział Szósty ocenia zróżnicowanie i zmienność użycia pojęcia kreatywności językowej rozprzestrzenionego wśród teoretyków nauk o języku na tle dyskusji o kreatywności człowieka w terminach dyspozycyjnych jakości jednostek komunikujących się w szczególności, jak też i sprawności umysłowych i uzdolnień fizjologicznych organizmów ludzkich jako zwierząt mówiących w ogólności.

Zadaniem Rozdziału Siódmego jest wypracowanie pojęcia jaźni pragmatycznej, funkcjonującej zarówno w domenie fizycznej jak i domenie logicznej komunikacji. Eksponuje się w nim dostępność nośników znaczenia wobec niedostępności samego znaczenia w kategoriach przeciwstawnych form realizacji języka w planie wyrażenia i planie treści wynikającego z jego dualnego charakteru. Zauważa się, że tym, co da się

zaobserwować w komunikacji międzyludzkiej, są jedynie fale głosowo-słuchowe i ich kody zastępcze realizowane w innych kanałach przekazu. O intencjach bowiem jednostek komunikujących się i ich zadaniach komunikacyjnych można jedynie wnioskować. Stąd też, kiedy ludzie komunikują się, używając pośrednich aktów mowy, ich intencje mogą być jedynie opisywane poprzez parafrazy.

Z kolei Rozdział Ósmy zajmuje się pojęciem jaźni transakcyjnej, stanowiącej punkt odniesienia dla tych psychologicznie nastawionych badaczy, którzy są zainteresowani mechanizmami zachowania interakcyjnego jednostek ludzkich zaangażowanych w komunikacji diadycznej. Szczególną uwagę poświęca się tu rozróżnieniu między interakcjami a transakcjami. W przypadku interakcji jednostki komunikujące się wymieniają wzajemnie odnośne przekazy w kontaktach grupowych. W przypadku transakcji natomiast, uczestnicy komunikacji nie tylko wyrażają swoje poglądy poprzez treść przekazów lecz także wzajemnie wpływają na siebie poprzez nastawienia w wyniku wymiany przekazów.

W Rozdziale Dziewiątym wychodzi się z założenia, że umiejscowienie kontaktów międzyjęzykowych na terytorium, na którym funkcjonuje więcej niż jeden środek komunikacji społecznej, prowadzi do opisywania zmienności i zróżnicowania języków w czasie i przestrzeni, rozwoju języka, zanikaniu języka czy wymieraniu języka. Podkreśla się jednakże, że zwracanie uwagi na mówiących wieloma językami i realizujących swoje cele w interakcjach komunikacyjnych na gruncie kontaktów międzyjęzykowych prowadzi do badań nad gatunkowo-specyficznymi zjawiskami umysłu człowieka, takich jak transfer językowy, interferencje językowe, przełączenia kodów i tym podobnych. W końcu przedkłada się argumentację, że ostatecznym obiektem badań językoznawcy są jaźnie jednostek ludzkich rozpatrywanych jako osoby komunikujące się i jako podmioty tworzące znaczenie, a więc rzeczywiści twórcy i inicjatorzy społeczności interpersonalnych i intersubiektywnych formowanych na podstawie ich właściwości lingwistycznych.

Eksponując ideę poliglotyzmu, w Rozdziale Dziesiątym, argumentuje się, że wieloaspektowa typologia jednostek w kategoriach jaźni jest możliwa na bazie tekstów językowych i kulturowych, które charakteryzują ich role społeczne i cele pragmatyczne jako uczestników komunikacji w różnych domenach ich świata życia. W końcowym rozrachunku podtrzymuje

się tutaj pogląd, że wzajemne zależności między językiem i kulturą należy wyjaśniać w terminach psychiczno-semiotycznych uwarunkowań człowieka. Ponieważ poszczególne języki są produktami i składnikami życia społecznego i kulturowego, stale kształtowanego i zmienianego na skutek osobowej i podmiotowej aktywności ludzkich jaźni, poliglotyzm jako zarówno wielojęzyczność i wielokulturowość, implikuje także badania nad kompetencją i tożsamością wielokulturową.

Rozdział Jedenasty omawia zagadnienia, które odnoszą się do jaźni transcendentalnej kształtującej się poprzez dyskursywne użycie semiotycznych środków komunikacji. Stąd też jego przedmiotem są typy nośników znaczenia wyrażające semiotyczne właściwości jaźni jednostkowej, która zmierza w kierunku ogarnięcia swojego uniwersum znaczenia opartego na doświadczeniu. Podkreślając istotność badań nad językiem w kontekstach kulturowych, autorka przedkłada propozycję, aby dotrzeć do natury jaźni komunikujących się jako poznających osób i doświadczających podmiotów z perspektywy semiotyki egzystencjalnej.

Przedmiot badań i zakres domeny badawczej Rozdziału Dwunastego obejmuje tolerancję jako rodzaj kompetencji interkulturowej, którą pragnie osiągnąć jednostka ludzka rozpatrywana w kategoriach jaźni komunikacyjnej. W rozdziale tym dochodzi się do konkluzji, że uzdolnienia lingwistyczne ludzi stanowią psychiczną podstawę refleksywnej samoświadomości. Jako takie warunkują one istnienie społeczności lingwistycznych, narzucając ich członkom odpowiednie wymogi przestrzegania standardów moralnego postępowania, usankcjonowanych przez normatywne presje społeczeństwa. Oprócz przedślowia i wstępu w języku angielskim oraz streszczenia w języku polskim składnikami dopełniającymi wartość pracy są bibliografia prac cytowanych i konsultowanych, a także indeks nazwisk odnoszących się do autorów części głównej.